

**O`ZBEKISTON RESPUBLIKASI XALQ
TA'LIMI VAZIRLIGI**

**ABDULLA QODIRIY NOMIDAGI JIZZAX
DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI
O`zbek tili va adabiyot fakuleteri 404-guruh
talabasi Qodirqulova Dilbarning**

KURS ISHI

JIZZAX-2014

NODIRANING LIRIK MEROSI

REJA

KIRISH

1. BOB. MOHLAR OYIM-NODIRANING TARJIMAI HOLI

2.BOB. NODIRABEGIM LIRIKASI

3.BOB. FORS-TOJIK TILLARDAGI SHE'RLARI

XULOSA

ADABIYOTLAR RO'YXATI

Kirish

Shukurkim, homiyi din Nodira sulton bo'ldi,

Adlidin bog'i jahon ravzai rizvon bo'ldi.

Adlu ehsoni jahon mulkini obod etti,

Dahr eli himmatidin xurramu shodon bo'ldi.

Muhammad Sharif

XVIII asr oxiri-XIX asrning birinchi yarmida markazlashgan Qo'qon xonligi o'z taraqqiyotining yuqori bosqichiga ko'tarildi. Mazkur mamlakatda iqtisodiy hayot ancha jonlandi, shu tufayli xalq ma'naviy-madaniy turmushida katta ijobiy o'zgarishlar yuz berdi. Yozma adabiyot, ilm-fan, turli san'at va hunarlar rivoj topdi, Qo'qon tom ma'noda shoirlar, fozillar shahriga aylandi. Bu yerdan o'zbek va tojik adabiyotiga munosib hissa qo'shgan shuaro, ulamolar yetishdi.

Mavlono Fazliy Namangoniyning mashhur "Majmuai shoiroi" ("Shoirlar to'plami") tazkirasidan ma'lum bo'lishicha shu davrda Qo'qon adabiy muhitida 85 shoir yashab, ijod etgan.

Mazkur tazkiraga kiritilmagan Nodira ham ana shu muhitda kamol topdi. Xalqimizning go'zal, oqila, fozila farzandi tarjimai holiga doir mufassal ma'lumotga ega emasmiz. Shoiraning o'zbekcha devoni debochasida, zamondoshlari asarlarida uning asl ismi, shaxsiyati, din, madaniyat homiysi sifatida qilgan ishlari haqida muhim ma'lumotlar bor.

Shoiraning asl ismi Komila bo'lganligini Nodira haqida ilk bor maqola yozgan serqirra ijodkor Lutfulla Olimiy, O'z FA muxbiri a'zolari-Olim Sharafuddinov, Aziz Qayumov, filologiya fanlari nomzodi, shoir O'tkir Rashid o'z maqolalarida alohida qayd etganlar. Saroy doirasida uni "Mohlar oyim" deb ataganlar. Zamondoshlari "Uzlat Nodira", Abdurahmon Mirzo kabilar asarlarida Nodirani "Oyim", "Xonim" deganlar.

Komila din, madaniyat homiysi, olijanob ayol sifatida ko'p va xo'b xayrli ishlarni amalga oshiradi: o'z atrofiga ko'plab shoir, san'atkor, fozil kishilarni

yig‘di, ularni moddiy va ma‘naviy jihatdan qo‘llab-quvvatladi, ijodiy ishlarni rag‘batlantirdi.

Oyim qishlog‘iga qadam ranjida qilishingiz bilan katta yo‘l yoqasidagi dilbar ayol haykaliga ko‘zingiz tushadi.

U go‘yo poyi qadamingiz qutlug‘, qani biz tomonga marhabo, deyayotgandek, ark ichidan qarshingizga peshvoz chiqib kelayotgandek.

O‘zbek mumtoz adabiyotining nuqtadon shoirasi bu yerda ganch holatda qo‘nim topganligi bejiz emas. Nainki, Mohlaroyimning Oyim qishloq tuprog‘iga poyi qadamlari tekkan uning otashnafas g‘azallariga bog‘-rog‘lar, bulbullar, Qoradaryo suvi, turna ko‘z bo‘yoqlari guvoh bo‘lgan.

Nodirabegim irfoniy hikmat va insoniy poklik, ilohiy ma‘rifat, ishq-muhabbat, ozodlik kabi g‘oyalarining she‘r va g‘azallarida o‘z ifodasini topishi, shoiraning mahorat egasi ekanligini ko‘rish mumkin.

Shoira Nodirabegimdan qator devonlar va she‘riy to‘plamlar meros bo‘libgina qolmasdan, balki shoiraning o‘zbek qizlariga xos ibo-hayosi, yoriga bo‘lgan sadoqati ham bo‘lg‘usi avlod uchun o‘rnak bo‘lib qoldi.

U yaratgan asarlar va u haqidagi asarlar, ilmiy maqolalar, to‘plamlar kutubxonalarimiz katalog va kartotekalarida o‘z aksini topgan.

1.BOB. NODIRABEGIMNING TARJIMAI HOLI

Sharq adabiyotida Robia, Ismati va Oysha (XI asr), Munisa Ho‘jandiy, Sittixonim Mutriba (XII asr), Jahonxotun (XIV asr), Munajjima va Mehri (XV asr), Gulbadanbegim, Gulchehrabegim (XVI asr), Nurjahonbegim va Zebunniso (XVI-XVII asrlar), Mahzuna, Notavon va Uvaysiy (XVIII-XIX asrlar), Muazzamxon va Nazimaxonim (XIX-XX asrlar), shoira Anbar va boshqa o‘nlab shoirlar singari shuhrat topgan Mohlaroyim Nodira XIX asr o‘zbek adabiyotida quvonch va g‘azabni, visol xursandliklari va hijron alamlarini, tinch hamda osoyishta yashash umidlari va bu umidlar qarshisidagi fojiali hollarni o‘z ijodida aks ettirganligi bilan mashhurdir.

Mavloni Nodir tomonidan xilma-xil “sharofat”lari, “karam bobida yuz erdin ziyoda” fazilatlarini, aql va idroki ta’riflangan Nodira aristokrat oilaga mansubligi bilan, o‘z zamondoshlari bo‘lgan kosib qizi Uvaysiy va tog‘lik bechora Mahzunadan farq qilardi.

Mohlaroyim-Nodira XVIII asr oxiri va XIX asrning birinchi yarmida yashab ijod etgan, ajoyib she’rlari bilan o‘zbek mumtoz adabiyoti tarixida o‘ziga xos o‘rin tutgan ma’rifatparvar shoira, davlat arbobi, madaniyat va adabiyot homiysidir.

Mohlaroyimdan bizgacha Komila, Nodira, Maknuna taxalluslari bilan o‘zbek va fors-tojik tillarida yaratilgan lirik asarlardan iborat kattagina adabiy meros yetib keldi.

Mohlaroyim 1792 yili Andijon hokimi Rahmonqulibiy oilasida tavallud topdi. Shoiraning ota-onasi Amir Temur xona- doniga mansub edi. Uning onasi Oyshabegim shoir tabiatli donishmand ayol bo‘lgan. Mohlaroyim shu muhitda tarbiya oldi, xalqimiz tarixi, madaniyati, ilm va adabiyotidan yaxshigina xabardor bo‘lib o‘tdi. Yoshligidan o‘tkir zehni, nozik tabiati va shoirona salohiyati bilan ajralib turgan Mohlaroyim she’riyatga erta havas qo‘ydi. Ustoz Navoiy, Jomiy va Bedil kabi allomalar- ning asarlariga bo‘lgan e’tiqod bilan ruhan barkamollashib bordi. Ma’lumki, bu yillarda Qo‘qon xonligini Olimxon idora qilardi. Uning ukasi

Umarxon esa Farg‘ona vodiysining nufuzli shaharlaridan bo‘lgan Marg‘ilonda hokim edi. Umarxon va Mohlaroyim 1807 yilda turmush quradilar. Shu munosabat bilan Mohlaroyim Marg‘ilonga keladi. Qo‘qon xonligida davom qilib kelayotgan ziddiyatlar oqibatida 1810 yil Olimxon qatl etilib, unig o‘rniga Umarxon taxtga ko‘tariladi. Shundan boshlab Mohlaroyim taqdiri Qo‘qon bilan bog‘lanib qoladi. Uning shoira sifatida keng ko‘lamda ijod maydoniga kirib kelishi ham shu yillarga to‘g‘ri keladi. Amiriy taxallusi bilan lirik she‘rlar yozgan Umarxon shoiraning ustози edi. Mohlaroyim Qo‘qonda xon saroyida ekan, davlat ishlaridan ham voqif bo‘lib boradi. Xususan, adabiyot va san‘at ahli bilan yaqinlashishga, davr she‘riyatini yuqori ko‘tarishga astoydil kirishadi. Mohlaroyim va Umarxonning oilasida Muhammad Alixon va Sulton Muhammadxon ismli ikki o‘g‘il tug‘iladi. 1822 yili Umarxon vafotidan keyin 14 yoshli Muhammad Alixon davlatni boshqarishga kirishadi. O‘ttiz yoshida beva qolgan Nodirabegim ham yosh xonning yonida mamlakatni boshqarish ishida faol ishtirok eta boshlaydi.

Nodira davlat va mamlakat ishlarini tadbir va adolat bilan idora qilishda homiylik namunalarini ko‘rsatarkan, bu yillarda mamlakatda birmuncha osoyishtalik saqlandi. Qo‘shni o‘lkalar va ularning hukmdorlari bilan savdo-sotiq va boshqa sohalarda hamkorlik amalga oshirildi. Shoira mamlakatdagi qurilishlar sohasida olib borgan ishlari, madaniyat va adabiyot borasida ko‘rsatgan tashabbuskorliklarini o‘zining devoni debochasida shunday deb ta’kidlaydi:

“... Sayyidu sodot, mashoyixu ulamolardin tuhaf va hidiya birla duolar oldim. Masokin va benavolarga xayru ehsonlar birla bahra etkurdim. Karam va ato xonidan fuqaro xalqini mamnun va mustag‘in aylab, marhamat va shafqatlar ko‘rguzdim. Va javorida madrasai fayzosor ulumi diniy talabalarig‘a bino qildim. Jiddu jahd birla sipohiylag‘a anjom, fuqarolarg‘a orom yetkurdim. Mamlakatni obod, musta mandlar ko‘nglini shod qildim. Ulamoi din rivojlarig‘a imdod yetkurdim, to shari sharif rivoj topdi, zuhd ahlig‘a ixlos va aqidatan zohir qildim, to din va millat kamol topdi. Fazlu donish qabilasig‘a shafqat marhamatdin oncha inoyatlar ko‘rguzdimkim e’tibor darajasig‘a taraqqiy qildilar. Mushafi sharif va

kutubi diniy va rasoyili yaqiniy ko‘p yozdirdim. Barchasini xolisanillah vaqf qildim”.

Nodira hali Andijondaligidayoq faqat husn-latofati, zeboligi bilangina emas, balki aql-idroki, donoligi, ilm fanga mayli, adabiyotga ishtiyoqi bilan ham ko‘zga chalina boshlagan edi. Uning xat-savod chiqarib, eski maktablarda o‘qilishi rasm bo‘lib qolgan Sa‘diy, Hofiz, Navoiy, Jomiy, Fuzuliy, Bedil asarlarini mutolaa qilishi Qo‘qonda yana ham kuchaydi. Nodira xon kutubxonasidan istagancha foydalanar va she‘r yozishni mashq qilishda avvalo Umarxon (Amiriy) va so‘ngra uning saroyidagi shoirlardan maslahat olar, ularning adabiy munozaralaridan manfaatlanar edi. Nihoyat, u shoira sifatida kamolga yetib, hammaga ma‘qul va manzur asarlar yaratdiki, haqiqatan ham, uning go‘zal va sermazmun so‘zlarini o‘qiganda, “ahli davron marhabo” demay qo‘ymas edi:

Nodira har so‘zki, nishon ayladim,

Aydi anga ahli davron marhabo!

Zamondoshlaridan shoir Xotifning guvohlik berishicha, Mohlaroyim “mamlakat nizomi va xalq ehtiyojlarini tadbir va adolat rasmda kamoli aql va farosat bilan shunday olib bordiki, tamomi umaro va fuzalolar davrasida yagonai zamona, “Nodirai davron” bo‘lib tanildi va xalqlar taxsiniga sazovor bo‘ldi”.

Biroq, xonliklar o‘rtasida davom etib turgan muttasil kelishmovchiliklar Mohlaroyimning o‘z faoliyatini keng ravnaq toptirishiga rahna solar edi. Oqibat shunday bo‘ldiki, 1842 yili Buxoro amiri Nasrullo go‘yo bu yerda izidan chiqqan shariat qoidalarini nizomga solmoqchi bo‘lib, turli vaj-karsonlar bilan Qo‘qon ustiga bostirib keladi. Xonlikning hamma e‘tiborli Nodira-badiiyat ilmidagi san’atlarni mukammal o‘rgan- gan va she‘riyatiga tabiiy tatbiq eta olgan shoira. U badiiy usul imkoniyatlaridan foydalanib aqlni hayratga soluvchi manzaralar ijod qilgan.

Nodira ishq-muhabbat, ilm-ma‘rifat, el-yurt, do‘stlik, osoyishtalik, obodonlik va maishiy farovonlik haqida asarlar yaratgan edi. Albatta, uning bevosita mamlakat va xalq hayoti bilan aloqador bo‘lgan she‘r va g‘azallari aholining turli qatlam- lari, jumladan, mehnatkash tabaqalar “marhabo”siga

musharraf bo'lgan; uning "Shoh uldurki, raiyatga tarahhum qilsa" degan so'zlari, "Shod qilgin bandalarning ko'nglini ehson etib" degan iboralari xalqqa ma'qul tushgan va Nodiraning shoira sifatidagi muborak ovozi xalq ovozi, xalq istak-orzusi bilan ma'lum darajada hamohang qilgan.

Masalan, u xonni adolatparvarlikka chaqirib, bunday degan edi:

Bo'yla kim mumtoz erursen barcha sultonlar aro,
Shod qilg'il bandalarning ko'nglini ehson etib...
Fuqaro holig'a boqmasa harshoh, anga
Hashmatu saltanatu raf'atu shon barcha abas.
Shoh uldurki raiyatga tarahhum qilsa,
Yo'q esa qoidai amnu omon barcha abas...

Nodira davlat boshlig'ining shunday bo'lishini orzu qilar edi. U ba'zan adolatsiz shohdan shikoyat qilardiki, shubhasiz, bu shikoyat ma'lum darajada uning o'z atrofidagi muhitidan shikoyati edi:

Doda keldim, ey salotin sarvari, dodim eshit,
Sen shohu men benavo, lutf ayla faryodim eshit...

kabi misralari Nodiraning bevosita shaxsiy arz-dodi, o'z his-tuyg'ulari ifodasiday ko'rinsada, bunda "shohdan lutfu marhamat" tilab, arz qilgan kishining "dod-faryodlari" ham o'z ifodasini topgan. Chunki shoira, bir tomonda saroy saltanati va hashamatini, ikkinchi tomonda qashshoq va xor-zor, g'arib va benavo kishilarni ko'rdi. Mana shu qashshoq va g'arib kishilarga achindi, ularning farovon va osoyishta yashashini istadi.

Nodira aristokrat tabaqaga mansub bo'lishiga qaramay, kishilarga shafqatli, xayrihoh va mehribon edi. Binobarin, u kishilarni xo'rlagan muhitidan, shafqatsiz va bevafo kishilardan, qisman bo'lsa ham, shikoyat qiladi. Masalan, u odamlarda "vafo" yo'qligidan va o'z tevaragidagi dunyodorlarning makkorligi, aldamchiligidan shikoyat qilib bunday degan edi:

Olam elida vafo topilmas,
Bu gavhar erur jahonda noyob...

* * *

Jahon makkora zoli bevafodur,
Vafo birla ko‘nglini qilmadi shod...

“Olam vahmu gumon” (qo‘rquv va shubha) bilan to‘lib- toshganligi shoiraga ma’lum darajada ayon bo‘ladi:

Bordir olam binosi vahmu gumon,
Ey ko‘ngil, vahm ila gumondin kech...

Shoira she’rlarida Umarxonni madh etadi, uni mubolag‘a bilan maqtab ta’riflaydi. Unga bo‘lgan muhabbati to‘g‘risida yozgan baytlaridan “Lazzati she’ri Umar sohibqiron” anqib turajagini aytadi:

Nodira qilg‘ach muhabbat nash’asidin guftu-go‘
Lazzati she’ri Umar sohibqirondan berdi yod...

Bu bayt, bir tomondan, Nodiraning sevgisini ifodalasa, ikkinchi tomondan, uning she’riyatda Umarxondan ta’lim olgani- ni anglatadi. Shunday bo‘lishiga qaramay, Nodiraning she’riyati mafkuraning ba’zi tomonlari, e’tiqodi bilan Umarxonning dunyoqarashi va adabiy-estetik didiga ma’lum darajada zid keladi. Xo‘sh, shoiraning o‘zi hukmron doiralarga mansub bo‘la turib hayotdan va zamondan nima uchun shikoyat qiladi?

Buning asosiy sababi, bir sharoitda turib, hayot voqea-hodisalarini turli xil mushohada qilish, turlicha anglash va ularga turli xil munosabatda bo‘lishdadir, albatta. Umarxonning hukmronligi jabr-zulmga asoslangan edi. U minglab begunoh kishilarni qonga beladi, qurbon qildi. Umarxon o‘z she’rlarida bular ning hammasidan ko‘z yumdi, ular haqida hech narsa demadi.

Nodira esa bunday qilmadi. Chunki u janglarda va boshqa paytlarda qurbon bo‘lgan hamda qilich va xanjarlar zarbidan jarohatlangan son-sanoqsiz kishilarga duch keladi; xon ov va harbiy safarda yurganda Nodira ko‘pincha xonning

farmonlari Qo‘qonda, saroyda va zindonda qanday ijro etilishini ko‘radi, begunoh kishilarni o‘limga sudrovchi jallodlarning vahshiyona harakatlariga shohid bo‘ladi; dunyoga aql-idrok ko‘zi bilan qaragan, har bir hodisa va voqeaning mohiyatini anglashga intilgan Nodira bu dahshatli manzaralardan ta’sirlanmay qolmaydi, indamay o‘tib ketavermaydi. O‘ylaydi, hayron qoladi, o‘ziga-o‘zi savollar beradi, javob axtaradi, qiynaladi va o‘z o‘ylarini she’riy misralar ipiga shodalab:

Hisob etmoqqa charx anjumlarin bor ehtimol anda,
Mening dog‘i dilimni lek bo‘lmaydi hisob aylab...

deb yozadi va “tab’i noshodi” ni bayon etish uchun ba’zan tongdan oqshomgacha g‘am-g‘ussa bilan to‘lib-toshgan g‘azallar yozadi, xonni adolatga, saroy ahlini aql-donish bilan rahmdil bo‘lib ish ko‘rishga chaqiradi.

Nodira, bir tomondan, badavlat hayot kechirayotganligi uchun o‘zini baxtiyor deb biladi va ikkinchi tomondan, qashshoq, yalang‘och va azobu uqubatda parcha nonga zor va xor bo‘lib yashayotgan kishilarni ko‘rib, ularning baxtsizligiga achinadi.

Nodiraning ko‘pchilik g‘azallari muhabbat mavzusida yozilgan bo‘lib, u ijtimoiy-axloqiy fikrlarni, zulm-zo‘rlikdan norozilik tuyg‘ularini mazkur g‘azallarga singdirib yuboradi. Shoir muhabbat haqidagi qarashlarini ifodalaganida o‘z zamona sidagi voqea va hodisalarga, ko‘zga yaqqol chalinib turgan faktlarga ham ishora qilib o‘tadi.

Nodira muhabbatni odam uchun eng aziz va eng muborak, pok va samimiy tuyg‘ular mujassami, oshiqning ma’shuqaga, ma’shuqaning oshiqqa nisbatan iliq sevgisi, ikki dil va ikki tilning xohish va irodada, hurmat va samimiyatda birligi, hamjihatligi deb biladi. Shoir muhabbatsiz kishilarni odam qatoriga ham qo‘shmaydi:

Muhabbatsiz kishi odam emasdur,
Gar odamsan, muhabbat ixtiyor et...

Shoiraning fikricha, “kimda osori muhabbat” bo‘lsa, uning mahbubasi, ya’ni uning samimiy sevgisiga loyiq ma’shuqasi ham bo‘ladi:

Har kimda bor esa osori muhabbat,
Aylar anga mahbublar izhori muhabbat...

“Haqiqiy ishq binosi rohat” keltirishi, “soyai devori muhabbat” esa osudalik, oroyish, orom bag‘ishlashi lozim.

Rohat tilasang ishq binosini panoh et,
Osuda erur soyai muhabbat...

3.BOB. FORS-TOJIK TILLARDAGI SHE'RLARI

Mohlaroyim-Nodiraning yuqorida qisman tahlil qilingan she'rlari uning o'zbekcha va tojikcha devonlaridan keltirilgan.

Tojikcha devon muqaddimasida noma'lum kotib-shoiraning Mohlaroyim fazilatlari va xizmatlari haqida "Kamol dengizining gavhari, izzu iqbol sadafining durri noyobi, ul xotinlar toji" degan so'zlari; shuningdek, Nodiraning o'zbekcha va tojikcha "yoqimli va shirin-shirin she'rlar yozganligi haqida qaydlar muhim ahamiyatga egadir. Chunki shu 4182 sonli "Devon"ida keltirilgan she'rlar muqaddimada qayd etilgan fikrlarni to'la tasdiqlaydi.

5000 misradan ko'proq bo'lgan 333 she'rni o'z ichiga olmish bu "Devon" dagi g'azallarning birida Nodira: "Men gavharlikda Jayhun daryoga yetsam ham, bir qatra suvman, qadru martabadan osmonga yetsam ham, bir zarra tuproqman" deb quyidagilarni yozadi:

Qatrai obam gar az gavhar ba Jayhun merasam,

Zarrai xokam gar az rif'at ba gardun merasam.

Bu yurak so'zlari Maknunaning olijanoblik, kamtarlik fazilatlaridan darak beradi.

Katta falsafiy fikrlar bilan to'la bo'lgan bu "Devon" dagi she'rlarning birida shoira:

To buvad poi jahdi Maknuna

Az sari justujo' nagardam boz

(Maknunaning oyoqlari harakatda ekan, izlanishdan qolmaydi),-desa, boshqa bir she'rida;

Umed hast ki, subhi umedi birasad,

Nihoyati shabi zindoni balo birasad.

(Umidimiz borki, iqbol quyoshga chiqajak, zindon qorong'uliklariga ham nihoya yetajak),- deb yaxshi kunlarni orzu qilardi. Shoira falakning mojarolariga, "dardu alamga mubtalo" qiluvchi holatlarga e'tiroz bildirib, inson erkinligi

to'g'risida o'ylagan. "Zindon qorong'uligiga barham beruvchi" "Iqbol quyoshi" porlab chiqishini orzu qilgan.

Mohlaroyimning yaqinda Namanganda topilgan yangi devoni hijriy 1239 (melodiy 1824) yilda tuzilgan bo'lib, unda shoiraning Nodira, Komila, Maknuna taxalluslari bilan bitilgan o'zbekcha va tojikcha 120 she'ri keltirilgan.

Devonda Xotir, Hoziq, Gulxaniy, Miskin, Dabir, Mushrif, Fazliy she'rlari bilan birga, hozirgacha adabiyotimizda noma'lum bo'lgan shoir Nodirning 111 g'azali ham bor. Muhimi shundaki, bu devonga Navoiyning "Ko'ngul jon birla bo'ldi hamrahing, men dard ila turdum", Mullo Abduqodir Bedilning "Ilohi pora tamkindeh dami vahshi nigohonro" kabi g'azallariga shoira tomonidan bog'langan muhammaslar ilova qilingan.

Devondagi 103 banddan iborat muxammaslar, 11 bandlik ikki musaddas, 5 bandlik musamman, 8 bandlik tarkiband va 10 bandlik muashshar shoiraning faqat g'azal janrida emas, balki boshqa xilma-xil janrlarda ham mahorat bilan qalam tebratganini ochiq ko'rsatib turadi. Misol uchun shoiraning firoqnoma tarsidagi muashsharidan bir bandini ko'zdan kechiraylik.

Ohkim behad menga javru jafo aylar falak,
Furqat ichra qismatim dardu-balo aylar falak.
Yerdin ayru manga ko'p mojaro aylar falak,
G'am bila guldek yuzimni qahrabo aylar falak.
Bevafodir oqibat, kimga vafo aylar falak,
Hasratu dardu alamga mubtalo aylar falak.
Yorning albatta yoridan judo aylar falak,
Gul bila bulbulni bebargu navo aylar falak.
Hech kim yorab jahonda yoridin ayrilmasun,
Jondin ortiq mehribon dildoridin ayrilmasun.

Bu misralardan ayonki, she'riyatning har qanday shaklida ham o'z fikrlarini ravon ifodalay olgan shoira, boshiga qanchalik kulfatlar tushmasin, umid tonglariga yetmoqchi, qorong'i zindon oqshomlaridan yorug'likka chiqmoqchi

bo'lgan. Shoir qandaydir ilm, ma'rifat va madaniyat rivojiga yo'l beruvchi sharoitlarga intiladi.

XULOSA

Nodiraning adabiy merosi o'zbek she'riyatining go'zal sahifalarini tashkil etadi. Uning o'zbek va fors tillarida bitilgan devonlari, shoira she'rlari kiritilgan bayozlar bizgacha yetib kelganki, ularda mumtoz qalam sohibining 10 ming misradan ko'p lirik asarlari jamlangan. U mumtoz poeziyamizning asosan g'azal, muxammas, musaddas, musamman, tarji'band, tarkibband, firoqnoma kabi janrlarida qalam tebratdi. Nodira Hofiz, Lutfiy, Alisher Navoiy, Fuzuliy, Bobur, Mashrab, Bedil, Huvaydo kabi sharq adabiyotining ulug' siymolari an'alaridan ayol qalbining nozik tuyg'ularini aks ettirishda samarali foydalandi. Nodira g'azallarida vafo, muruvat, odamiylik, poklik, sadoqat tuyg'ulari ulug'landi. Uning lirik qahramoni nomus va hayoni yuksak darajada qadrlagan, sevgida, insoniy muomalada iffat, odob va andisha saqlashga ahd qilgan sadoqatli ayol, vafodor do'stdir. Nodiraning ishqiy g'azallari Shashmaqom yo'llarining boy bir qismini tashkil etadi. Bu g'azal-qo'shiqlar inson qalbini ilitadi, unda go'zallik va nafosatga nisbatan muhabbat uyg'otadi, aqli, xulqi va badiiy didini boyitadi. Shu ma'noda, uni rok muhabbat, sadoqat va vafodorlik kuychisi sifatida qadrlaymiz. Uning mana bu g'azali zamirida qanchalik chuqur ma'no, dard, hikmatga moyil badiiylik yotganligiga ishonch hosil qila olamiz.

Shoira she'riyati mazmun jihatdan ham, badiiylik jihatidan ham barkamol asarlardir. U fikrlarini o'ziga xos, yangi topilmalar, qiyoslar bilan ifodalashga intilgan. Kuzatishlariga ayollarga xos noziklik va sinchkovlik bilan muqoyasalar topa olgan. Natijada, tazod, tajohul ul-orif, talmeh, husni ta'lil, tashbeh kabi badiiy san'atlar bilan muzayyan yangicha talqinlar, yangicha obrazlar, yangicha ifodalar yaratishga erishgan:

Yuz chok soching hasratidin shona yurogi
Mashshota¹ erur turrai² tarroringa³ mushtoq,

¹ Mashshota - pardozchi.

² Turra - o'rilgan soch, kokil.

yoki:

Ul. yuz nazzorasidin bo'ldi safosi moni',
Xurshidni ko'rarg'a bo'lmish ziyosi moni',

yoki:

Seni, ey nozanin, bazm ichra topmay,
Qilur faryodu afg'on nay bila daf.

Nodira muhabbat tasvirining haqiqiy ustasidir. Uningcha, odam muhabbat ixtiyor etganidagina chinakam komil inson bo'la oladi. Nodirada insonning insonga bo'lgan muhabbati, ya'ni ishq majoz ramziy ma'noga ega. U — ishq ilohiyning ramzi. Chunki insoniy ishqni kuylashdan maqsad ilohiy ishqni ulug'lashdir. Majoziy ishq Haq muhabbatini qozonish yo'lidagi bir bosqich bo'lib, solik ishq haqiqiyga Shu bosqich orqali yo'l topgan. Nodira talqinicha, ishq-muhabbat oShiqning dinu mazhabiga aylansagina, u kamolot qozonadi.

³ Tarror - o'g'ri, kissavur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Karimov I.A. Biz kelajagimizni o‘z qo‘limiz bilan quramiz.- T.7.- T.:O‘zbekiston,1999.
2. Barkamol avlod orzusi /Tuzuvchilar: Sh. Qurbonov, X. Saidov, R. Ahliddinov.-To‘ld. 2-nashri.-T.: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashr., 2000
3. Nodira. Asarlar 2 tomlik./ (Muharrir M. Munzoda, tarjimonlar: M.Qodirova va A. Azizov.-T.: Adabiyot va san’at nashr., 1998.
4. Nodira. Devon /Mas’ul muharrir A. Qayumov.-T.:Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashr., 2001.
5. Nodira. Devon. O‘zbek va fors-tojik tillardagi she’rlar.-T.: O‘zbekiston, 1993.
6. Nodira. Ey sarviravon. T., 1993.
7. Nodira va Uvaysiy. Devon. T., 1995.
8. A.Qayumov. Asarlar. 1-2-3-4-5-kitoblar. T.: “Mumtoz so‘z”. 2008-2009.
9. A.Qayumov. She’riyat jilolari. T., 1993.
10. Mumtoz adabiyoti namunalari. 2-jild. Nashrga tayyorlovchilar H.Boltaboyev, N.Rahmonov. O‘zMU nashriyoti. 2004.
11. R.Orzibekov, O‘zbek adabiyoti tarixi. T.: “Fan”. 2006.